

Honoris Causa

Exili català

HONORIS CAUSA

INVESTIDURA
HONORIS CAUSA A
L'EXILI CATALÀ

Universitat de Lleida

Recull de les intervencions i lliçons pronunciades en l'acte d'investidura *Honoris Causa* de la Universitat de Lleida a l'exili català, l'11 de novembre de 2002 a la Sala d'Actes del Campus del Rectorat.

© Edicions de la Universitat de Lleida, 2018

Disseny i maquetació: cat & cas / Edicions i Publicacions de la UdL

Fotografia de portada: Servei de Reproducció d'Imatge de la UdL

Per a més informació, visiteu la web de la Universitat de Lleida

ÍNDEX

Laudatio

Dra. Conxita Mir Curcó 6

Acte de doctorat Honoris Causa

Sr. José M. Murià 20

Sra. Tessa Calders Tisner 31

Discurs de cloenda

Dr. Jaume Porta Casanellas 37

LAUDATIO

DRA. CONXITA MIR CURCÓ

Distingides autoritats, membres del Claustre, amics i amigues.

Concedir el doctorat honoris causa a qui ha destacat per les seves aportacions al coneixement científic o a la creació artística, o per alguna activitat remarcable duta a terme en qualsevol àmbit de la vida política, econòmica o social, és una llarga tradició preuada i practicada per totes les universitats.

No en va el doctorat honoris causa és una distinció tant per a qui la rep, com per a la institució que la concedeix, en la qual recau, en un intercanvi entre parts, el prestigi de què gaudeixen els investits.

La investidura que aquí ens té reunits, però, presenta un perfil inusual. La Universitat de Lleida ha decidit investir doctor honoris causa a l'exili català producte de la darrera guerra civil. L'acte té lloc precisament a les terres de Lleida, de les quals van sortir els primers catalans camí cap a l'exili, després de l'ocupació franquista de mitja província a primers d'abril de l'any 1938.

El fenomen de l'exili constitueix globalment un subjecte històric gens fàcil de copsar. Un sol exiliat és en si mateix un univers sencer, sempre amb paratges inexplorats. En el cas de l'exili català la qüestió és encara més complexa per l'existència, en el marc d'aquesta epopeia històrica, de diversos escenaris, protagonistes i cronologies. Una visió unitària de tot l'exili català i del llarg període que va durar és impossible. Quan acabà?, si és que acabà mai, se segueixen demanant els estudiosos.

Voldria, per això mateix, confessar, abans de prosseguir, el neguit que em crea haver de glossar els mèrits d'aquest ens especial, que sens dubte mereix el reconeixement que la Universitat de Lleida s'ha proposat de retre-li. Un reconeixement concebut en clau d'homenatge, com no podia ser d'una altra manera, pensat per esdevenir un dels molts

exercicis possibles en favor de la recuperació del que se n'ha dit la *memòria del dolor*. Un acte, en definitiva, contra l'oblit d'un passat que encara se'ns apareix massa sovint com un vincle insuportable.

Parlar de l'exili em desassossega, certament, però també he de dir que em produeix una enorme satisfacció el fet d'haver assumit una responsabilitat que, per altra banda, m'era difícil de defugir tant des del punt de vista personal com professional. Serà, però, només situant-me en el meu paper d'historiadora que intentaré glossar la trajectòria vital i els mèrits que acrediten aquest col·lectiu.

Em permetran que comenci caracteritzant mínimament aquest exili que va tenir el seu punt culminant a finals de gener de 1939, quan prop de 500.000 persones procedents de tot Espanya van travessar la frontera. Gairebé la meitat eren soldats, la resta estava constituïda sobretot per dones, nens i ferits que necessitaven atencions mèdiques. Les imatges recordades d'aquest èxode no estan lluny de les desbandades de Kosovo o l'Afganistan que tots hem pogut veure tranquil·lament a casa. Les paraules de Carles Riba, "... el que he viscut no es comptarà per anys", expressen diàfanament el sentir general dels que es van trobar viatjant a França en ple hivern, en un trajecte llarg i dramàtic. Altrament, la rebuda de què van ser objecte en aquest país veí va significar, per a la immensa majoria, un cúmul de penalitats que no van fer sinó augmentar el desconsol que sent qui ho abandona tot. Després, ja sabem del destí de tants exiliats: primer, camps de concentració francesos; després, camps de concentració alemanys; per no parlar d'aquells que, enganyats per les promeses de benevolència de Franco, van gosar tomar al seu poble per acabar en mans d'un escamot d'execució o, en el millor dels casos, marginats en la societat dels vencedors. José Mª Peman expressava sense circumloquis el destí que el nou règim tenia previst per als vençuts: *"La guerra, con su luz de fruslería, nos ha abierto los ojos a todos. La idea de turno o juego político ha sido sustituida para siempre por la idea de exterminio y de expulsión"*.

Segons l'informe elaborat pel *Servicio de Evacuación de Republicanos Españoles* (conegut com a SERE), tres mesos després d'haver-se tancat la frontera, els refugiats que continuaven aleshores a França eren al voltant de 275.000 persones. A l'estiu de 1939, doncs, havien tornat gairebé la meitat dels que hi havien entrat l'hivern anterior. Els

repatriats eren majoritàriament soldats, que havien arribat a França bruts, mal alimentats, esparracats, desarmats, però no per això indisiplinats, que optaren pel retorn després d'haver patit els camps d'Argelers i Sant Ciprià, d'on procedien la major part. Tomaven a casa sense saber massa bé quina sort els esperava.

Després d'aquest retorn de primera hora, la diàspora dels catalans oferia la imatge d'un exili familiar, amb tota la càrrega social que això comporta. Famílies senceres, obligades a deixar enrere els pobles i les ciutats que els havien procurat tots els referents vitals, totes les arrels que hom necessita per créixer i desenvolupar-se plenament com a persona. Famílies i joves —sobretot nois— es convertiren en apàtrides, asilats, desterrats o simplement estrangers provisionalment instal·lats en els països que els acolliren, als quals arribaren amb una ferida oberta per la pèrdua que acabaven de patir, que per a la majoria, penso que es pot dir sense massa por a errar, mai acabà de cicatritzar del tot.

Molts no passarien de França. Bona part d'ells van romandre actius tant a la zona "lliure" com a la zona ocupada pels alemanys, lluitant en la resistència contra el nazisme o treballant a la rereguarda, al costat amb els francesos, aconseguint amb el seu comportament superar la incomprensió i el rebuig inicial d'una part important de la població francesa, que els havia rebut ostensiblement amb menyspreu. Fou llavors, en el curs de la guerra contra el feixisme, que es guanyaren la condició jurídica de refugiats que van rebre després, tal com en aquells moments la definia la Societat de Nacions, amb totes les garanties que se'n derivaren.

Com bé ha assenyalat la historiadora Phryné Pigenet —filla d'exiliats i estudiosa de l'exili català a França— fou al final de la Segona Guerra Mundial que els exiliats van deixar de llegir la compassió en els ulls dels seus veïns. Abandonaren els sentiments de ràbia i impotència que els havien aclapatat i s'aplicaren a reconstruir la seva vida, tot lligant el seu futur a la sort del país d'acollida. S'esforçaren a foragitar la sensació que només els tocava un "futur de llàstima". A França els obrers qualificats es van poder inserir fàcilment en el mercat de treball. Per contra, molts empleats, mestres o professionals liberals es van haver de proletaritzar. Tot i això, una part important de l'exili de base acabà trobant fora de Catalunya l'estatus econòmic —la promoció personal si volen— que mai haurien pogut ni somiar si haguessin decidit romandre al lloc que l'instint de salvaguardar les

seves vides els impulsà a abandonar. Encara que no és menys cert que amb l'exili tots hi perderen alguna cosa. N'hi ha que mai acabarien de fer-se'n la idea. Mai arrelarien enlloc. Aquells qui pogueren fer-ho tomaren a Catalunya tan aviat com els fou possible.

La realitat és que l'exili va ser una víctima més de la guerra freda. La feblesa dels aliats a l'hora de considerar Franco i el seu règim un vestigi viu del feixisme i del nazisme derrotats a la Segona Guerra Mundial ajudà a la consolidació de la dictadura, mentre s'apaivagava irreversiblement la confiança en un retorn esperat i fins i tot possible. Un home de pau com el cardenal Vidal i Barraquer va morir a l'exili. Fou la negativa franquista a bastir ponts vers una reconciliació allò que menà definitivament la major part dels exiliats catalans a refer la seva vida a França, un país en plena reconstrucció i necessitat com mai de braços per recuperar-se de l'ensurt de la guerra.

Molts van establir-se prop de la frontera, resistents a abandonar una provisionalitat que els mantingué, com s'ha dit reiteradament, amb la maleta a punt durant molt temps. La seva història sembla, com recorda Phryné Pigenet, que va estar menys imbuïda per un desarrelament prenyat de nostàlgia, de degradació social i, també, de trajectòries espectacularment reeixides que no pas la vida d'alguns dels que van travessar l'Atlàntic i es van instal·lar sobretot a Mèxic, el segon país d'acollida després de França.

Mèxic havia començat a rebre refugiats de forma selectiva ja l'any 1937, quan acollí els "nens de Morelia", la ciutat que els va allotjar i de la qual van prendre el nom: prop de 400 nens i nenes d'entre 3 i 15 anys, la majoria catalans. Després, a mitjans de 1938 es creà la Casa de España —antecedent immediat del prestigiós Colegio de México— destinada a acollir intel·lectuals exiliats. Entre els catalans que es relacionaren amb aquesta institució hi trobem, per exemple, el fisiòleg August Pi i Sunyer, el filòsof Joan Roura Parella, el també filòsof Joaquim Xirau, amb el seu germà, el químic Joan Xirau, l'historiador Josep M. Miquel i Vergés, el poeta Josep Carner o l'arqueòleg Pere Bosch i Gimpera, primer rector de la Universitat Autònoma de Barcelona. Va ser, però, després de la caiguda de Catalunya que Mèxic va obrir les portes a l'exili "massiu". Un exili rebut amb mostres colpidores de solidaritat que el president Lázaro Cárdenas va saber imbuir al seu poble, generós en extrem.

Va ser entre juny i juliol de l'any 1939 quan van arribar procedents de França les tres primeres expedicions a bord dels vaixells *Sinaia*, *Ipanema* i *Mexique*. Formalment, per raó de les necessitats agràries del país, es donava preferència als pagesos; per això, com recorda sorneguerament Avel·lí Artís-Gener, tothom se'n va fer malgrat haver -diu- "legions de gent que no sabia distingir entre un càvec i una arada ...". La realitat és que a Mèxic hi va fer cap un exili en el qual el pes dels sectors intel·lectuals era extraordinari. La tasca meritòria que van desenvolupar en el camp de la cultura i de l'educació no defraudà les mostres de simpatia de què foren objecte, d'afecte i estimació mai esborrades del record de tots els que en van rebre. Per a alguns, així ho diu per exemple l'antropòleg Claudi Esteva Fabregat, el record íntim d'aquesta rebuda només s'enterbolia amb la imatge dels molts que s'havien quedat a Europa a la cerca d'un passatge cap a Amèrica que mai aconseguirien, perquè fins i tot les possibilitats d'acollida d'un país generós com Mèxic tenien un límit.

Entre 1936 i 1950 van desembarcar a Mèxic al voltant d'uns 5.000 exiliats catalans. Xifra important, encara que la major part dels catalans que van romandre definitivament fora de Catalunya van optar per quedar-se a Europa. En xifres rodones, a França, el principal país d'acollida, s'hi van quedar uns 30.000 exiliats.

A banda de França i de Mèxic, els catalans s'instal·laren també a Algèria, l'Argentina, el Brasil, Colòmbia, Costa Rica, Cuba, els Estats Units d'Amèrica, la Gran Bretanya, Holanda, Panamà, Perú, La República Dominicana, Suïssa, l'Uruguai, Veneçuela, Xile ... Tots aquests països tenen petjades de l'activitat cultural desenvolupada pels exiliats, fàcilment rastrejables, tal com ha mostrat Albert Manent en la seva exploració sobre els camins empresos per la literatura de l'exili català arreu del món.

Més difícil, però, resulta cercar la presència dels catalans exiliats que no tenien la dèria d'escriure, pràctica molt estesa, val a dir-ho, entre la gent de l'exili. Els llibres escrits sobre l'exili i per l'exili català, així com l'edició d'autors prohibits durant tants anys a Catalunya, es compten per desenes. Només per posar un exemple que ens és molt proper, la primera edició de la poesia de Màrius Torres es va fer, el 1947, a Coyoacán, a *Quaderns de l'exili*, a cura de Joan Sales.

A través dels informes elaborats per organismes com el SERE s'ha pogut establir -ja se sap que mai ha resultat fàcil fixar numèricament les víctimes de les dictadures- que del total d'exiliats arribats a Mèxic, aproximadament la meitat, eren treballadors assalariats, un terç procedia del camp, mentre que la resta -al voltant d'un 18%- eren polítics, professionals, alts quadres de l'administració, mestres, catedràtics, militars, intel·lectuals i artistes.

No es pot pas dir que la imatge que es dedueix d'aquestes dades es corresponia amb la que oferia la societat de la qual van ser amputats, eminentment agrària i rural com era la Catalunya dels anys trenta. És a partir d'aquestes dades que es corrobora, com dèiem fa un moment, que a Mèxic hi arribà un col·lectiu important d'un exili selecte, format i intel·lectualment molt preparat. Carlos Fuertes no dubta a assegurar que la modernitat de Mèxic s'explica en funció de l'exili republicà. Un exili que en bona mesura cercava posar-se a molts quilòmetres de distància d'una repressió que buscava als homes de ciència i cultura com a objectiu preferent. Quan els vencedors de la guerra depuraren responsabilitats, l'educació acadèmica va ser considerada un agreujant especialment punible, tot i que és ben sabut que a l'exili s'hi trobava representat tot un poble: des dels nens i els avis als pagesos i els savis més venerables. I això és especialment cert en el cas de Catalunya, potser perquè la proximitat de la frontera facilità l'èxode col·lectiu.

Per altra part, l'important pes dels catalans dins de l'exili s'ha d'entendre, també, en funció de la durada que tingué la guerra a Catalunya. Catalunya no va caure fins que pràcticament el conflicte tocava a la fi. Tampoc s'ha d'oblidar que el gros de les unitats combatents que van passar els Pirineus estaven formades per soldats catalans i aragonesos. I igualment s'ha de tenir en compte que era a Catalunya on el pes dels sectors d'esquerra i la polarització de la societat havia assolit unes cotes més elevades de confrontació. L'espectre polític català estava integrat per republicans, anarquistes comunistes -ortodoxos del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) i heterodoxos del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM)- tots ben presents a les files dels que abandonaren el país.

Els exiliats catalans esdevingueren sempre un sector diferenciats de l'exili espanyol en general, amb la tasca afegida d'haver de vetllar per la salvaguarda d'una llengua i d'una

cultura minoritària i desconeguda fora de Catalunya. Ja a l'interior dels camps de concentració els exiliats van mobilitzar-se organitzant exposicions, orquestres, diaris, cursos i conferències. Feren cultura catalana des de la base, com bé ha explicat l'historiador Francesc Vilanova a través, per exemple, dels valuosos testimonis que es conserven a l'Arxiu Pi i Sunyer del "camp dels catalans" d'Agde.

Fora dels camps, els republicans aplegats al voltant de la Fundació Ramon Llull, amb el seu delegat general Antoni M. Sbert, al mateix temps que ajudaven als exiliats i tenien cura de les relacions exteriors amb els comitès internacionals d'ajut i els catalans d'Amèrica, s'ocupaven sobretot de la promoció de la cultura. De la seua mà va aparèixer aviat *El Poble Català*, que reivindicava la unitat d'acció dels catalans, o la *Revista de Catalunya*.

Per altra banda, l'activitat dels casals catalans d'arreu del món, encaminada a preservar la memòria cultural catalana, junt amb la tasca feta per orfeons, grups de teatre, conferenciants infatigables, clubs de futbol o aplecs de sardanes, així com el rol desenvolupat pels reinstaurats Jocs Florals o les festes del llibre, sense oblidar el paper de la música i les arts plàstiques —més important en països com França que la lletra impresa—, van ser quelcom vital, tant per fer més suportable l'enyorança com a l'hora d'expressar unes actituds resistencialistes insubornables.

Aquesta barreja de nostàlgia i resistència en l'acció cultural es percep només donant una ràpida ullada a algunes de les capçaleres de la munió de diaris i revistes que es publicaren a tants indrets, principalment a Amèrica. S'ha de dir que algunes d'aquestes publicacions ja existien i es revifaren amb l'arribada dels exiliats, igual que va succeir amb molts casals.

A banda de les principals revistes d'exili —l'esmentada *Revista de Catalunya*, editada a França; *Vida Nova*, feta a Montpeller; *La Nostra Revista*, *Pont Blau* i *Quaderns de l'exili*, a Mèxic; *Germanor*, a Xile, o *Ressorgiment*, a Argentina—, van veure la llum publicacions amb noms tan suggeridors com: *Afany*, *Impuls*, *Vencerem*, *Virolai*, *Quatre Barres*, *El Més Petit de Tots*, *L'Emigrant*, *Ressò*, *Caliu*, *Mai No Morirem*, *Som i Serem*, *Terra Lliure*, *Vinçle*, *Recobrament*, *Montserrat*, *Plançó*, *Retorn*, *Clar i Català*, *Manelic...* són exemples d'un llistat que es fa interminable quan es prenen en consideració els butlletins editats pels

diversos centres i institucions o les publicacions periòdiques editades per les forces polítiques a l'exili. Només a Mèxic arriben a ser més de 100 les publicacions periòdiques editades pels catalans.

En realitat aquesta i d'altres manifestacions culturals només feien que reflectir la creença compartida per tants republicans, expressada ja clarament en els anys de la República, que el camí per assolir la veritable llibertat passava necessàriament pel saber que fa créixer l'individu i la comunitat a què pertany.

La Universitat, que és la institució a la qual la societat ha atorgat la funció de crear coneixement i de custodiar i transmetre els sabers, no pot fer menys que reconèixer l'esforç dels que, de manera altruista, van voler universalitzar una cultura petita i ignota allí on els va tocar de viure després de la desfeta. Ben bé pot dir-se que si avui Catalunya es coneix a molts indrets del món per tenir una llengua pròpia i també literats, pintors o músics universals, i —com no— sardanes, castells humans i equips de futbol, no és únicament per la projecció mediàtica dels Jocs Olímpics de 1992 o pel paper de Barcelona com a centre de negocis i turisme. Molta gent va mantenir sempre el foc encès, fins i tot en els moments més desesperançadors. Potser només per si un cas. Potser només per fer costat als de dins, als que patien l'asfixiant atmosfera de por, misèria i impotència a què els abocaven les noves condicions de vida generades per un règim sustentat en la repressió i el control social sobre la vida pública i privada dels que restaren situats al bàndol dels vençuts. De nou Carles Riba ens procura les paraules que ens calen: *"Cal no perdre de vista —escrivia el 1953— que la primera realitat, l'única permanent, d'una pàtria és la terra que es trepitja i l'àmbit del seu nom; tot allò que es pugui construir a l'emigració, és provisional i no dura, tret de petits residus, més enllà d'una generació..."*.

Sortosament van ser molts, dins i fora, els que mai van abandonar Catalunya. "Una pàtria tan petita que la somnio completa", diu Pere Quart a les "Corrandes d'exili".

Els escriptors de l'exili - "la secció més distingida de l'exili" en diu l'estudiosa dels exiliats catalans a Mèxic, la historiadora Dolors Pla- van portar a terme la seva obra pensant en Catalunya. Confiant que tard o d'hora podrien connectar amb el públic per al qual escrivien. I, efectivament, avui la major part d'ells formen part del patrimoni cultural

que Catalunya deixarà en herència a les generacions futures. Noms com —i m'atreveixo a esmentar-ne uns quants a desgrat de saber que en la meua relació hi haurà buits injustificables (ja ho dic ara abans que algú m'ho retragui)—: Agustí Bartra i la seva esposa Anna Murià, traspassada fa tot just unes setmanes, Josep Carner, Pere Calders, Tísner, Francesc Trabal, Domènec Guansé, César August Jordana, Joan Oliver (Pere Quart), Carles Riba, Mercè Rodoreda, Vicens Riera Llorca, Joan Sales, i tants altres que, amb obres cabdals, ens expliquen i ens ajuden a entendre com hem arribat on ara ens trobem.

Escriptors recuperats, així com ho han estat en major o menor grau molts dels artistes i músics, com el mestre Pau Casals, intèrpret insubstituïble, exiliat voluntàriament durant tants anys a Prada de Conflent, des d'on, amb els festivals de música per ell instituïts, així com amb la seva actitud en pro de la pau, donà projecció mundial a la causa catalana i republicana. I junt amb Pau Casals hem d'esmentar a altres compositors i artistes plàstics de renom com Robert Gerhard, Baltasar Samper (primer compilador de l'Obra del Cançoner Popular), Carles Fontserè, Josep Bartolí, Grau Sala, Antoni Clavé, etc. Tots integrants d'un "inventari de pèrdues" del que també formen part historiadors, economistes, enginyers, metges i assagistes com Ferran Soldevila, Pere Bosch Gimpera, Manuel Serra i Moret, Carles Pi i Sunyer, Josep Trueta, August i Santiago Pi i Sunyer, Jaume Serra Hunter, Eduard Nicol, Pau i Marc Aureli Vila, etc., noms que s'han de posar al cantó de tants ensenyants i bons professionals, la major part dels quals perduts per Catalunya per sempre més. I encara, en el cas dels escriptors, la tragèdia de l'exili no rau tant en el fet que la seva producció s'hagi integrat tard a la tradició, sinó en el fet que, donades les circumstàncies, moltes de les grans obres possibles ni tan sols van arribar a produir-se.

Sigui com sigui, però, la tasca cultural feta ha resultat imprescindible. Els que amb esforç van mantenir viva la cultura catalana a l'exili sabien —en tenien la clara intuïció que en l'exili de 1939 s'hi personificava de manera gairebé exclusiva, almenys durant les dues primeres dècades, la consciència històrica de Catalunya, enfront d'un franquisme anorreador que tenia sotmès el país al que Josep Benet ha denominat *genocidi cultural*.

Però cal no oblidar, tal com Antonio Gramsci recorda al seu fill en les cartes que li escriu des de la presó, que la història només es fa comprensible quan s'ocupa de tots els homes, del nombre més gran possible d'homes que s'uneixen en societat, i treballen

i lluiten, i es milloren a ells mateixos. Per això mateix no es pot deixar d'esmentar que la importància que va tenir l'exili en la salvaguarda de la identitat cultural catalana recau igualment en els comportaments anònims de tantes famílies que s'han resistit, per exemple, que la llengua pròpia es perdés, conservant-la molt més enllà d'una generació. Al meu entendre, les més de 30.000 pàgines d'entrevistes amb exiliats —molts d'ells catalans— amb què compta l'Instituto Nacional de Antropologia de Mèxic, ja transcrits i disponibles per ser consultades, resulten també imprescindibles en aquest esforç col·lectiu de resistència a l'oblit.

L'aliança que va establir-se a Espanya després de la Guerra Civil entre oblit i poder ofereix, en el tracte donat a l'exili, un exemple paradigmàtic dels infortunats estralls que es poden causar a partir de l'ús públic i interessat del passat. La Llei de Responsabilitats Polítiques de febrer de 1939, amb efectes sobre persones i patrimonis familiars, contribuï efiçament en l'operació d'oblit desplegada pel nou règim. Aquesta llei permetia portar als tribunals tots aquells que a partir de l'octubre de 1934 havien contribuït —són paraules escrites al preàmbul de la llei— "a la subversió roja i al retard de la victòria del Movimiento". Amb aquesta legislació es procedí a la confiscació dels béns d'aquells que s'havien posat al cantó de la República.

Els tribunals per responsabilitats polítiques imposaren multes als presents i als absents amb un passat susceptible de ser castigat. Tots els que havien ocupat algun càrrec públic, havien militat en algun partit d'esquerra —obrer o reformista— o s'havien destacat en pro de la República des d'algun àmbit de la vida social o cultural, tingueren el corresponent expedient obert. La Llei, a més de ser un instrument d'espoli de patrimonis al servei de la voracitat confiscadora del nou règim, va estar al servei de la persecució dels exiliats i les seves famílies, ja que les sancions imposades, en cas d'absència, s'heretaven. Les dades relatives a l'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques corresponents a la província de Lleida, que coneixem bé, són, en aquest sentit, inqüestionables: el 75% dels inculpats processats per aquest tribunal es trobaven a l'exili o en parador desconegut.

Als pobles de dimensions no massa grans, com bona part dels de Catalunya, costa ben poc constatar l'èxit de les polítiques repressives del franquisme. Només cal fer un repàs, no pas gaire acurat, del cens de població per trobar les famílies que van resultar

engolides per l'exili. Desaparegudes en molts casos sense a penes deixar senyal. Ben bé es pot dir que en molts indrets s'aconseguí allò que es pretenia: fer l'exili invisible a partir d'un retorn impracticable.

Si això ho apliquem a casos concrets, el Dr. Fabian Estapé, n'ofereix en les seves memòries un bon exemple del que hem dit. Explica que quan es va decidir durant el seu mandat, com a rector de la Universitat de Barcelona, a finals dels anys seixanta, fer la Sala de Rectors, només es van poder incorporar els dos rectors de la República —Jaume Serra i Hunter i Pere Bosch i Gimpera— previs contactes amb Mèxic per aconseguir un retrat que pogués ser adequadament reproduït per l'estudi de Belles Arts que s'encarregà de fer-ho.

D'aquí l'esforç meritori de l'exili en no renunciar a estar present. A través de la cultura, com hem vist, però també a través del compromís polític, que molts seguirien observant, tot enduent-se amb ells les diferències que els havien enfrontat, dividit i afeblit durant la guerra i la revolució. Ni una guerra ni un oceà van ser suficients per apaivagar desacords. Potser fins i tot es pot pensar —vist amb perspectiva històrica— que va ser per raó d'aquestes diferències que es va reforçar el denominador comú que unia tots els exiliats. Tots per igual abocats a la dissort per haver defensat la República enfront d'uns militars l'objectiu dels quals era eliminar qualsevol tradició no solament democràtica sinó fins i tot liberal.

Política i cultura, com a elements indissolubles en l'exili català, s'uniren en la defensa d'aquest ideal de llibertat que explica la participació de tanta gent en la resistència francesa, en el maquis, o en moltes altres activitats en què aquest compromís polític dels refugiats va tenir ocasió de manifestar-se. En els camps, afrontant la penúria; en la creació de xarxes d'evasió a un costat i l'altre dels Pirineus; després en l'organització de recaptacions de fons per ajudar a refer la resistència a l'interior del país; mai es deixaren de fer manifestacions i mítings de protesta de tota mena; i sempre se salvaguardaren —a desgrat de les múltiples vicissituds patides— les institucions de govern republicanes.

I aquesta legalitat fou preservada davant de diverses incomprendions, com la rebuda, per exemple, de les democràcies occidentals. Només a Mèxic hi va haver sempre oberta

ambaixada del Govern de la República. I a l'ambaixada de Mèxic és on va ser elegit, el 1954, president de la Generalitat de Catalunya Josep Tarradellas, en substitució de Josep Irla.

Tots dos van comprendre la importància històrica per a Catalunya de conservar aquesta institució nacional. Per això, l'any 1977, després de les eleccions generals del mes de juny, aquesta Generalitat va arribar com a institució restablerta, no constituïda com va passar en altres llocs, i va resultar possible —ara fa vint-i-cinc anys— una continuïtat en la qual s'inseria singularment la legalitat republicana en el marc de la monarquia parlamentària que s'anava construint.

És aquesta voluntat de ser la que fa que l'exili republicà aparegui com a dipositari d'una tradició liberal democràtica, que durant massa temps ha estat furtada —escamotejada si volen— a la història del país. Això és així des del moment que aquesta tradició que estableix un nexa entre l'ahir i l'avui no ha estat encara mai reivindicada des dels poders públics, com a part constitutiva de la consciència històrica a la qual reiteradament m'he estat referint al llarg de la meva intervenció.

Per modèlica que hagi pogut ser la transició a la democràcia, el pas a la Constitució de 1978 no va fer-se pas de manera lineal. En el llarg camí recorregut hi jugaren el seu paper les tradicions federal i obrerista, així com l'experiència descentralitzadora de la Segona República, de la qual Catalunya en fou el màxim exponent. Aquesta és la realitat, per incòmodes que puguin resultar les cultures polítiques que molts republicans —de l'exterior i de l'interior— defensaren infatigablement.

No es pot renunciar a aquest passat liberal i republicà —reflectit sobretot en aquest exili global— encara que s'hagin de redoblar els esforços a desmentir el filòsof alemany Hegel, a qui s'atribueix una sentència formulada ja fa gairebé dos segles: "L'autèntica veritat de la Història és que ningú aprèn de la Història". I cal insistir en aquest objectiu, perquè només es pot deixar de ser presoner del passat quan aquest es posa al servei del present.

Reinstaurada la democràcia, les portes del retorn s'obriren definitivament a tots els exiliats. Però per a molts, aquesta obertura sense restriccions els arribava massa tard. Els retenien massa lligams amb els països d'acollida. Molts tomaren, efectivament, a

Catalunya, però de vacances o quan els ho va permetre la jubilació. I ho feien mantenint encara un peu a cada lloc.

Avui tenim entre nosaltres representants de diverses entitats de l'exili.

El distingit historiador Josep M. Murià, actual president del Colegio de Jalisco, és membre d'una coneguda i extensa família d'exiliats. Coneix, per pròpia experiència i pels seus treballs de recerca incansable, les mútues i fructíferes influències que s'establiren entre la vida mexicana i l'exili. Sap, també, quants esforços requereix tractar de localitzar tots els catalans, que li agradaria tenir reunits en un exhaustiu "diccionari de catalans de Mèxic", una primera aproximació del qual, ja ha estat publicada sota la seva coordinació. És, sens dubte, una veu autoritzada per acompanyar-nos en aquest acte.

La filla de l'escriptor Pere Calders i Rossinyol, la professora de literatura rabínica i de llengua hebraica de la Universitat de Barcelona, Tessa Calders, coneix bé l'experiència de la tomada definitiva. Tenia 11 anys quan l'any 1962 arribava amb la seva família a Catalunya. Coneix bé, per tant, l'experiència del reintegrament. L'impacte que degué causar-li la societat catalana que va trobar-se, en relació amb la mexicana de què procedia i que li servia de referència, deu constituir de ben segur encara un record viu i inesborrable. Un altre testimoni convidat per donar-nos avui una visió personal sobre el retorn dels que van poder fer-ho al cap d'uns anys d'absència.

Moltes gràcies.

ACTE DE DOCTORAT *HONORIS CAUSA*

SR. JOSÉ M. MURIA

Al parlar d'aquell dramàtic exili català, esdevingut com a resultat de la Guerra que va assolir aquest país, a l'acabament dels anys trenta del segle passat, i de la feixuga dictadura que el va sotmetre després, durant tant i tant de temps, no es poden perdre de vista dos noms entranyables: Mèxic i Cárdenas.

Mèxic és la meua terra i la de molts altres descendents d'aquells catalans que van creuar l'Atlàntic buscant el refugi i la seguretat que Europa els negava. A Mèxic ho van trobar i, finalment, molts d'ells s'hi van quedar per sempre més. I és que Mèxic va ser, fins no fa gaire, una esplèndida llar per als perseguits polítics de tots els indrets; Mèxic va ser durant un grapat d'anys la salvació de molta gent!

Això és el que en deia Pablo Neruda, el gran poeta xilè, en el seu *Canto General*:

México, has abierto tus puertas y tus
manos al errante, al herido,
al desterrado, al héroe.
Siento que esto no pueda decirse en otra
forma y quiero que se peguen mis palabras
otra vez como besos a tus muros.
De par en par abriste tu puerta
combatiente y se llenó de extraños hijos
tu cabellera y tú tocaste con tus duras
manos las mejillas del hijo
que te parió con lagrimas la tormenta del mundo.

Mèxic vol dir en el melic de la lluna. Segons l'antiga cosmogonia significa en el bell mig de l'univers. És una paraula nàhuatl, una llengua que s'ha parlat a les terres altes des

de fa només uns dos mil anys i que avui en dia encara utilitzen quotidianament uns tres milions de persones.

Recullo unes quantes paraules escaients, dites en aquest idioma per un poeta contemporani: *In mexica tlacah hueycal, mochipa quicentlah tlapohtlica itlatzacuil inic cola-quizqueh in cualli tlacah cualli cihuah* (la gran casa dels mexicans sempre té l'entrada ben oberta per a tots els homes i dones de bona voluntat.)

Em vull referir també al general Lázaro Cárdenas del Río, president dels Estats Units Mexicans des de finals de 1934 fins a finals de 1940. Primer, per l'ajuda que va donar al govern legalment constituït de la República Espanyola i als seus combatents; després, per l'acollida que, tant ell com el seu successor, un altre general de nom Manuel Ávila Camacho, van donar a tots aquells, catalans o no, que en tan amargues circumstàncies trucaren a les seves portes buscant refugi.

L'un i l'altre eren militars fets en el camp de batalla d'aquella Revolució que es va produir durant la segona dècada del segle XX, com a resultat d'una oprobiosa i feixuga opressió sustentada en principis econòmics "neoliberals". No eren doncs, ni l'un ni l'altre, pròpiament allò que se'n diu militars de casta, ni criats a les acadèmies castrenses, ni entrenats adequadament a les casernes per tal de servir a les aristocràcies i a les oligarquies. Eren, en poques paraules, soldats eixits d'un poble en rebel·lia.

Cal dir-ho així per diferenciar-los clarament d'aquells militars espanyols que es van alçar contra un govern democràtic i republicà escollit lliurement per la majoria dels habitants, i que no es van posar la mà al cor per escometre amb tanta crueltat contra el seu propi poble.

Des dels començaments de la guerra ibèrica es va produir el que el mateix president Cárdenas en deia la "modesta ajuda" mexicana: armes, aliments i molts voluntaris a les brigades internacionals. Entre aquests, no puc deixar de recordar-ne tres, gairebé oblidats del tot, que van deixar les aules de la meua Universitat de Guadalajara l'any 1937, per venir a morir, afusellats, precisament molt a prop d'un poble que es diu El Ferrol del Caudillo.

Tampoc no puc passar per alt David Alfaro Siqueiros, que va sortir viu d'aquesta guerra i va acabar convertint-se en un dels més grans pintors mexicans de tots els temps. Siqueiros va arribar a ser fins i tot coronel de l'exèrcit republicà. El títol de les seves memòries de soldat porta la música d'una plena vocació popular: *Me llamaban el coronelazo*.

Ja en aquells anys, en què les coses d'Espanya es veien encara amb optimisme i el mateix Cárdenas suposava que el govern legal controlaria la situació, es van començar a dedicar espais mexicans per tal d'emparar intel·lectuals distingits perquè poguessin seguir amb el seu treball. Se'n va convidar a Mèxic un bon nombre i amb ells es fundà una institució que tothom estava segur que no duraria gaire: la Casa de España en México. Ironies de la vida: ara encara existeix.

Diuen que a Mèxic el que resulta efímer és precisament allò que es fa amb el propòsit que sigui definitiu. Només el que es fa provisionalment és el que dura per sempre més.

Quan va esdevenir-se la desfeta, la Casa es transformà en el Colegio de México, on vaig tenir el privilegi de doctorar-me l'any 1969, dirigit pel meu entranyable mestre José Gaos, valencià de fet, últim rector d'aquella Universitat de Madrid.

Un altre grup significatiu va ser el dels 456 fills d'obrers, molts d'ells catalans, que van ser enviats a la ciutat de Morelia l'any 1937, mentre passava la guerra, per protegir-los dels seus perills i, sobretot, evitar-los la fam i les malalties que es patien a les ciutats catalanes. Però en comptes de tornar a casa en pau, cada un d'ells es va convertir en el protagonista d'una dramàtica història de la qual ningú se n'ha volgut fer responsable. El cas d'aquests "nens de Morelia" és una ferida oberta que els governs espanyols encara no s'han preocupat que cicatritzi.

Però quan es va ensorrar la República, Cárdenas no es va fer el desentès. Tot just el 8 de febrer de 1939, Isidro Fabela, un dels millors diplomàtics que hem tingut, com a representant del govern mexicà ja s'havia entrevistat oficialment amb Manuel Azaña i havia ofert asil als republicans. Tal com diuen els mateixos refugiats a França, a mesura que les portes d'altres indrets es tancaven, les de Mèxic s'obrien més i més i oferien una esperança que era fonamental per mantenir-los la vitalitat que tant necessitaven. Això és el que deia un poeta refugiat, precisament al començar l'any 1942:

Sola, ben sola avança,
dintre un mar de desconsol,
i emproant la llum del sol,
bella nau de l'esperança!

El ministre de Relacions Exteriors de Mèxic, Eduardo Hay, el juny de 1937 havia escrit a la Lliga de Nacions: *México se siente ahora con el deber de reivindicar con su actitud una de las conquistas de mayor contenido humano que había logrado ya el Derecho de Gentes: la prerrogativa de asilo para los exiliados por causas políticas. México ha sido tan fiel observador de esta política que, en su suelo hospitalario, como hoy los refugiados españoles, han hallado albergue, y siguen hallándolo, los ciudadanos de diversos países y de distintas razas, para quienes contingencias que no es necesario mencionar, han arrojado de sus respectivas patrias. Es así como mi país entiende y cumple con los deberes de solidaridad humana.*

A més a més dels acords diplomàtics que van posar els refugiats sota la protecció de la bandera mexicana i de moltes altres gestions oficials, es va comptar amb l'entusiasme d'intel·lectuals com Alfonso Reyes, Daniel Cosío Villegas i molts més, que anaven i venien buscant la manera i els recursos per rescatar més gent. Però també és just recordar ara els diplomàtics que, per una raó o per una altra, s'hi van veure implicats i van esforçar-se molt més del que requeria la seva funció.

Un cas típic és el de Gilberto Bosques, cònsol de Mèxic a Marsella. Quants, com el meu pare, van salvar la vida gràcies a ell, malgrat les pressions i amenaces de la terrible Gestapo! Després, els feixistes es van poder revenjar, però tan bon punt va ser alliberat, el van nomenar ambaixador a Portugal va continuar ajudant gent que fugia d'Espanya.

D'acord amb els principis de la nostra *doctrina Estrada*, defensora dels principis d'autodeterminació dels pobles i contrària a la intervenció estrangera a la vida interna de cada país, que es va esgrimir amb tanta dignitat durant molt de temps, el Govern de Mèxic va mantenir fins al final del règim de Franco el seu reconeixement solidari a la República Espanyola, malgrat els esforços perquè se'n desdigués que van fer tant el dictador mateix com els seus aliats en el continent americà.

Diuen que un poble no queda realment establert fins que no s'inaugura el seu cementiri, i que hom no pertany realment a una comunitat si no hi té enterrats els seus morts més propers. El meu pare sempre deia que la seva mexicanitat es basava principalment en el fet que a Mèxic hi tenia enterrat el pare i hi havia nascut un fill.

Jo hi tinc els "meus" morts en un raconet del municipi de Zapópan, al costat de Guadalajara, la capital de l'estat de Jalisco, on van néixer també els meus fills. A més a més, visc plenament en aquelles terres i tinc tota la intenció de morir-hi. Encara que de pressa no en tinc cap; cal dir-ho, per si de cas...

Però em resisteixo a perdre la consciència que tots els "meus" difunts van haver de viure i morir a Mèxic justament pel fet, com en dieu vosaltres, de ser catalans de socarel o de "pedra picada". Acostumat com estic al món acadèmic, i aprofitant que ens trobem en una universitat com aquesta, de tanta antiguitat, tanta significació i tant de prestigi, diria que els meus pares, ambdós, eren senzillament, com tants d'altres, catalans "a temps complet".

No té res d'estrany, doncs, que a la seva nissaga hi hagi perdurat el respecte i l'amor a Catalunya, a la seva identitat i, naturalment, l'ús de la seva llengua.

Tampoc no ha d'estranyar, doncs, que una institució com el Colegio de Jalisco, acadèmica i plenament mexicana, en la qual col·laborem alguns fills de catalans, es preocupi, entre altres coses, per estudiar de manera ordenada i sistemàtica la presència i l'empremta d'aquesta diàspora de catalans en el si de la nostra societat. Primerament, amb la intenció que els mateixos mexicans la coneguem millor; però també com una forma de recordar Catalunya, malgrat aquells als quals no agrada la memòria, que no pocs fills d'aquestes terres, precisament pel fet de voler ser-ho com cal, van haver d'anar a parar a Mèxic.

Allà hi trobaren millors condicions per continuar parlant i escrivint en català. Arribar a Mèxic va ser per a aquella gent sentir que podien respirar en plenitud.

El meu pare ho explicava cada moment. Tan bon punt va baixar del famós vaixell *Nyassa*, al port de Veracruz, li van recollir un munt de papers de tota mena que havia necessitat per moure's limitadament per França, i encara sempre amb l'ai al cor per por que n'hi

manqués algun. A canvi de tot allò li van donar un simple i esquistit trosset de cartó, només amb un número escrit amb llapis.

Entre desconcertat i intranquil, va preguntar al funcionari què podia fer amb "allò". L'home l'hi va agafar amb delicadesa i amb el mig somriure de la gent de l'alta vall, li va tomar a donar, tot dient-li: *Con este papel, de Sonora a Yucatán, vaya onde quiera y haga lo que le dé su gana.*

Talment van fer, el que van voler. Fins a l'extrem que, com ja ho hem dit en altres llocs i ho va fer també, l'any 1956, el mestre Pau Casals a la ciutat de Jalapa, la de Mèxic va ser, almenys durant els primers i els més terribles quinze anys del franquisme, la veritable capital de la cultura catalana.

Així fou fins que la cultura no es va començar a refer dins de Catalunya, per damunt de la repressió i de tants altres obstacles que es van haver de superar. Però per la seva banda, aquell exili català, format per gent de treball, responsable i ben intencionada, que va enriquir Mèxic en multitud de camps, no va deixar mai de mantenir, de vegades només a la llar o en petites comunitats, però sovint en projectes de més alta volada, l'estimat caliu de la cultura catalana.

És el que el meu poeta de l'exili, en el seu *Cant a la pàtria*, en deia "la voluntat de ser", que no va perdre mai aquell col·lectiu de patriotes:

No cremo cap encens al déu de la venjança
que cria el cor petit,
ni em deixo corsecar pel corc de l'enyorança
perquè l'únic consol que pot tenir és l'oblit.
La voluntat de ser, només, vull per cuirassa
que cap dard no traspassa
per a ferir-me el pit.

Un cabàs de llibres publicats a Mèxic en serien, per si mateixos, suficient testimoni. Obres clàssiques i de recent creació. Però poden afegir-s'hi també diverses revistes de curta i llarga durada, com és el cas, entre altres, de *La Nostra Revista*, *Pont Blau* i *Xaloc*

i un famós *Butlletí d'Informació dels Països Catalans*, que es va publicar mensualment a Guadalajara, a partir de 1960, durant quinze anys, amb una fanàtica regularitat. Una xifra increïble de 180 números, de cada un dels quals no en deixà mai d'entrar a Catalunya una bona quantitat, amagats en maletes, dissimulats en paquets diversos i remuntant els Pirineus en el fons de la motxilla d'algun excursionista amb aspecte inofensiu i cara de bona persona.

A Mèxic, malgrat les dificultats, es muntaren obres de teatre, se celebraren totes les festes tradicionals i patriòtiques, es ballava i cantava a la manera dels avantpassats i, sobretot, es preservava la llengua catalana, que en aquells temps ens pensàvem que corria el perill de morir.

En aquest sentit, van tenir un paper molt important les 35 edicions dels Jocs Florals de la Llengua Catalana, quatre de les quals es van fer a Mèxic, però fins i tot les que es feien arreu del món sempre van tenir la base coordinadora i animadora a la ciutat de Mèxic. Era feina gairebé d'un sol home: el barceloní Manuel Alcàntara i Gusart. La seva tenacitat heroica durant aquells temps gairebé s'equipara a la de l'Institut d'Estudis Catalans. Si més no, aquesta venerable institució li deu un gran reconeixement i tots els catalans d'ara tenen el dret i el deure de saber-ne l'existència i valorar degudament aquella constància callada.

Cal dir que totes aquestes coses les feien sense l'ajuda d'altres refugiats de l'Estat espanyol. Aquests més aviat procuraven entorpir-les i es manifestaven en contra cada cop que es presentava una ocasió. Potser el fet més representatiu d'aquest comportament hostil envers la catalanitat es va manifestar quan encara eren lluny de les costes mexicanes. Un grup de refugiats espanyols, malgrat la situació en què es trobaven, encara van tenir esme per protestar enèrgicament contra el fet que es posés una bandera catalana sobre el petit taüt d'una nena que s'havia mort durant el viatge a conseqüència de les misèries que ella i la seva família havien patit.

S'ha d'aprendre la lliçó, malgrat que visquem en èpoques globalitzadores. Tal com deia un poeta nàhuatl del segle XVI, de qui no en sabem ni el nom: *Ma ticcem-manahuacan*

toçuica, toxochi ihuan tix-in toyolla (només nosaltres defensarem els nostres cants, les nostres flors i el nostre rostre).

Tot i la plena integració de molts a la societat mexicana, mitjançant les particulars activitats professionals, els catalans exiliats no es pogueren desprendre mai de l'enyorament. Això es reflecteix gairebé en totes les seves accions i es fa present, no cal dir-ho, en totes les seves reflexions. Ben bé podria dir-se que la cançó catalana més representativa d'aquella època, i la més ficada en el cor d'aquella gent, era la versió de *L'Emigrant* (amb la lletra tan sentida i coneguda de mossèn Cinto) que cantava el tenor Emili Vendrell i que es podia sentir a gairebé totes les cases. Però els exiliats també hi afegien la seva inspiració, com és el cas d'aquell *Missatge de l'allunyat*, del qual trec aquests versos:

Enmig d'una bellesa esquerpa d'atzavara,
el bronze d'una cara
i el rastre d'escorpi,
tot d'esma cerco encara
colors de papallona damunt de romani.

L'altra idea permanent era la il·lusió del retorn. Però aquesta minvava en passar els anys sense que es fes possible la vinguda. Les notícies que el govern espuri, que va establir-se gràcies al suport dels règims autoritaris d'Alemanya i d'Itàlia, ara es consolidava per obra i gràcia de les potències democràtiques i feia cada cop més evident que l'estada a Mèxic s'allargaria i s'allargaria fins qui sap quan, i anava fent-los perdre l'entusiasme i acceptar amb resignació la rutina de la vida lluny de casa:

Cada any perdut en plom d'allunyament,
veig amb recança
com s'exhaureix l'encens de l'esperança
i em vaig tomant mesell al meu lament.

Però va arribar el dia en què retornar va ser possible. No com haurien volgut, és clar. Només pogueren fer-ho com a vençuts, després d'aconseguir el perdó o almenys la tolerància dels seus enemics. I això encara va fer més dura la sensació de derrota.

S'havia de prendre una decisió i uns quants van decidir tornar. Va ser una decisió heroica perquè, valents i admirables, encara van haver d'aguantar temps molt difícils, i fins i tot van sumar-se a la gran lluita col·lectiva tan admirable del poble català, que finalment va reeixir contra els pronòstics més pessimistes. Però també cal venerar els que van decidir quedar-se i seguir conservant i exercint a Mèxic el dret d'expressar-se amb tota llibertat i anar igualment fent la seva: "A tots cal fer bona feina..." com diu el *fosser* de les Moreres a l'obra de Frederic Soler, *Pitarra*.

Cadascú la va fer el millor que va poder, la seva feina: els uns, sofrint la repressió; els altres, la llunyania...

He de reconèixer que entre els que van tomar relativament aviat n'hi havia que no van adaptar-se mai a Mèxic i, de fet, pot dir-se, fins a cert punt, que en fugien. Els agradés o no, molts tenien una actitud injusta vers un país que els va acollir de tal manera i els va oferir les millors oportunitats. Però els europeus de vegades sou tan eurocentristes que no accepteu el valor d'altres maneres de ser. Aquest era el cas.

Per això no tindrè mai prou paraules per expressar la meva admiració i agraïment a *Tísner*; l'Avel·lí Artís Gener. Català fins al moll de l'os, aquí i allà, però que es va saber comprometre íntegrament amb el meu país, i no tan sols no en va renegar mai, sinó que va ser sempre el més mexicanista dels catalans, de la mateixa manera que m'agradaria a mi arribar a ser algun dia un dels mexicans més catalanistes de tots.

Cal reconèixer que l'empremta de l'exili català a Mèxic no és majúscula, sobretot si es compara amb la d'altres col·lectivitats molt més nombroses. Però tampoc no pot dir-se que sigui menyspreable o fàcil d'ignorar. Forma part, no cal dir-ho, de la història contemporània del meu país i val la pena de conèixer-la molt millor. Però cal dir també que, a Catalunya, en general s'ha perdut de vista la importància i significació d'aquells emigrants, de tot el que van fer per Catalunya des de fora i del pòsit que van deixar a Mèxic, molt mal aprofitat en tots els sentits pels catalans d'avui.

A part, doncs, de les lliçons de constància i de responsabilitat patriòtica, que no se li poden negar, un dels principals llegats d'aquell exili, que hauríem de saber cultivar molt millor tots nosaltres, és precisament el feix de relacions íntimes i emotives que van establir

entre Mèxic i Catalunya, tal com ho simbolitzava el nom, tan ben trobat, que tenia una de les revistes més importants de l'exili català a Mèxic, que ja he esmentat: *Pont Blau*.

Precisament és la gran defensa d'aquest *Pont blau* la que fem avui, aquí, gràcies a la generosa acollida d'aquesta noble institució d'estudis que ha decidit doctorar honoris causa tota aquella gent que un mal dia se'n va haver d'anar de casa seva amb el cor ben encongit, però amb una voluntat de ferro de preservar, costés el que costés, "la llengua d'aquells savis que ompliren l'univers de ses costums i lleis", com deia el poeta Bonaventura Carles Aribau, i tot el que parlar català significava llavors i significa ara.

Malgrat totes les adversitats, l'exili català mai no va perdre l'esperança:

...la meva parpella es tanca
i et veig, amb un veure clar,
navegant pèlag enllà
amb la vela tota blanca.
Sola, ben sola, avança,
fuig de la calma del port,
la teva àncora és la mort,
bella nau de l'esperança.

Avui, en més d'un sentit, queda ben establerta la legitimitat de tot el que van fer homes i dones de Catalunya escampats pel món, sense perdre mai de vista precisament aquella *Nau de l'esperança*.

Ja sé que vosaltres i nosaltres viatgem amb passaports diferents i que hom podria pensar que això no em dóna dret a adreçar-me amb tanta familiaritat. Però potser és legítim el que m'anima: que ens podem entendre precisament amb el primer idioma que vaig sentir parlar i que sempre es conservà a la meua llar d'infant. Potser és per això, senyor rector, honorable claustre, senyores i senyors, catalans tots, que no pugui ser tan solemne com correspon i, en canvi, que gosi ser fraternal. No trobo més paraules per dir-vos: molt agraït, germans!

ACTE DE DOCTORAT *HONORIS CAUSA*

DRA. TESSA CALDERS TISNER

El terme golà expressa en llengua hebrea tots els aspectes negatius que representa el trauma d'haver de deixar per força la pròpia terra, amb el drama afegit de la prohibició de tornar-hi.

De totes les peripècies que ha hagut de passar el poble jueu en el decurs de la seva història, potser cap no ha estat tan important ni decisiva com la captivitat de Babilònia. El poble hebreu va ser deportat com a representant d'una confederació tribal quasi desconeguda que ocupava Jerusalem i els pujols del voltant. Una part molt important de la població, els més instruïts, hàbils i poderosos van ser privats de sobte de tot allò que eren els seus referents més estimats i van haver de fer front a un llarg —a vegades definitiu— exili en una terra que coneixien només per referències.

Nabucodonosor tractà els desterrats amb consideració. Les caravanes que els transportaven anaven preparades perquè no passessin ni gana, ni set. Un cop van arribar a Babilònia, no van patir grans privacions econòmiques, els facilitaren cases i parcel·les de terra per cultivar, arbres fruiters i vinyes i a més, es van poder quedar amb l'or i les joies que havien portat de Jerusalem. Tot plegat permeté que encetessin ben aviat unes pròsperes activitats comercials.

Aquest benestar econòmic de què gaudien la majoria d'ells no va, però, cicatritzar la profunda ferida oberta des del moment que van deixar per força les seves cases, el seu entorn, el seu Temple...

La desgràcia els va unir, i van activar tots els mecanismes al seu abast perquè mai no s'oblidés el seu origen. Així doncs, van tenir cura de la seua llengua i les seues tradicions, i a més crearen una mena de comitè editorial, encarregat de recopilar la biblioteca completa de tot el material que havien portat de Jerusalem, amb l'objectiu d'elaborar un document que aglutinés tots els dispersats. Aquesta tasca va donar com a fruit la

Torà, i tot un seguit de llibres addicionals sobre història, profecia, ètica i poesia, que va ser la primera compilació literària que més endavant es coneixeria com la Bíblia.

En aquest període es modifica el concepte *allia*. Originàriament significava 'ascens' a la muntanya de Déu, i a Babilònia, durant l'exili, va prendre el sentit col·loquial de 'retorn a Jerusalem'.

Però totes les penalitats que van patir els desterrats no van ser res comparades amb les privacions de tota mena que van suportar els que romangueren a Jerusalem. Es van quedar en un país desolat, en ruïnes, privats de les seves institucions i devastats intel·lectualment.

L'any 538 a. de C., quan Cir promulgà l'edicte que permetia el retorn dels jueus a la seva terra, feia tants anys d'exili que molts no van voler o ja no van poder tornar. Els que van tenir el coratge de fer-ho van descobrir amb tristesa que aquella terra que recordaven —i que probablement la distància en el temps i l'espai s'havia encarregat d'idealitzar— era difícil de reconèixer. Era una ciutat destruïda, poblada de gent atemorida, on es restablí el culte en un Temple en ruïnes. L'impacte va ser tan fort que altre cop es va ser sentir estrangers, però aquesta vegada a casa seva.

En l'esforç de reconstrucció nacional van ser ajudats per dos personatges cabdals que es trobaven a la diàspora: Esdres i Nehemies, sense els quals probablement la seva lluita hauria estat endebades.

El tràgic final de la nostra república va ser tan terrible que algú l'ha volgut comparar amb la captivitat bíblica.

Tenim elements per creure que va ser molt pitjor. Els catalans que fugien del franquisme van ser víctimes de vexacions de tota mena. Molts van morir en el decurs de llargues i doloroses travessies, d'altres van anar a parar a camps de concentració i els més privilegiats, aquells que aconseguiren arribar al país que els acollia, ho van fer desposseïts de tot i amb l'ànima trencada.

És ben sabut que les guerres no acaben mai amb el comunicat del seu final, i si moltes de les ferides que es van obrir encara no s'han tancat ara, no cal ni dir com eren de

tendres en el decurs de la llarguíssima postguerra. Per això, tinc l'absoluta certesa que van ser els catalans derrotats, que van quedar a Catalunya, els que s'emportaren la ració més amarga de la desfeta.

Van heretar un país assolat, profundament trist, amb el component afegit d'una por constant a ser denunciat, empresonat o senzillament afusellat, amb el pes de l'angoixa d'estar dominats per una gent estrangera, l'únic objectiu de la qual era acabar amb els seus ideals, la seva llengua, la seva cultura, la seva dignitat.

Els exiliats van córrer una sort diversa. Per als més grans va ser una experiència definitiva, la seva vida s'acabava en una terra que els semblava hostilment i probablement amb una profunda sensació de fracàs i abatiment.

Els joves ho degueren viure de manera molt diferent. D'una banda, estaven convençuts que la dictadura seria enderrocada ben aviat i que l'exili no passaria de ser un curt parèntesi en les seves vides; i de l'altra, es trobaven en terres noves —en algunes de les quals molt ben acceptat— amb unes perspectives plenes d'il·lusió. Per tant, no valia desanimar-se, i llavors més que mai s'havia de treballar per Catalunya.

I encara que la majoria dels exiliats vivien d'una manera provisional sense cap gest que assenyalés que volien arrelar-se al nou país, tenien el ferm convenciment que mentre durés aquella aventura havien de mantenir ben vives les seues tradicions, i sobretot la llengua pròpia, ja que era el millor mitjà per expressar la personalitat de la seva cultura. Escriure en català a l'exili, a més d'una obligació, era un privilegi, perquè a Catalunya el català va ser perseguit i qualsevol publicació en la nostra llengua, prohibida.

Els catalans s'aglutinaven per reivindicar amb força la seva identitat, i trobaven punts de coincidència malgrat diferències ideològiques, que en un altre marc els haurien separat. En certa manera, amb la seva activitat literària i l'afany de conservació de la llengua van contribuir al desenvolupament de la cultura catalana posterior.

Els anys van passar, potser més de pressa o més a poc a poc del que els exiliats haurien volgut. Però el fet és que cada vegada era més clar que les causes que havien provocat l'exili s'anaven diluint, no perquè la situació política s'hagués normalitzat, sinó perquè

la possibilitat del retorn era un fet inqüestionable, sabien que els permisos en aquest sentit s'expedien amb relativa facilitat. Havia arribat, doncs, el moment de reconstruir Catalunya des de casa, perquè fer-ho des de la diàspora havia perdut tot el sentit.

Llavors una gran part dels catalans que teòricament mai no havien renunciat al retorn van constatar amb sorpresa que es trobaven atrapats en la vida construïda en el nou país i que els lligams eren tan forts que ni podien, ni volien trencar-los.

D'altres, il·lusionats, van tornar a casa i descobriren que la distància que separava el record de joventut —d'un país idealitzat— amb la realitat que els esperava era tan gran que els va ser impossible salvar-la. Van tornar a marxar, aquest cop per voluntat pròpia, però també se sentiren forasters, perquè tots els anys passats amb l'esperança del retorn havien fet que visquessin d'esquena al país que els acollia, i els va quedar un desconcert que els acompanyaria per sempre.

Finalment, alguns havien pres el ferm determini d'aconseguir que el retorn fos definitiu. L'exili havia d'acabar, quedaven enrere molts anys que portarien sempre damunt les espatlles, una barreja de moments terribles i de dolços records que servirien per refer un futur que ja era ara.

També els degué sorprendre el país que van trobar. Ningú ni res era igual, els familiars i els amics s'havien fet grans com ells mateixos. I les experiències tan diverses que havien viscut uns i altres semblava que els posaven en guàrdia i els feien néixer una estranya desconfiança. Però només ho semblava, perquè ben aviat van constatar que els punts de coincidències superaven amb escreix les aparents desavinences. D'aquesta manera va tancar aquell parèntesi que s'havia obert qui sap quan.

La guerra, la postguerra i l'exili van separar, trencar i a vegades desfer definitivament moltes famílies. Però aquesta gran dissort, combinada amb un seguit d'atzars, va propiciar també que se'n formessin de noves.

Vaig néixer l'any 1950 a més de 2.000 metres d'altura. En una gran ciutat, una ciutat immensa, però dins d'una família que va saber fer-la a la meva mida. És per això que el record que en tinc és esplèndid: dies lluminosos d'un cel blau intens, un carrer ple

d'arbres, un parc tocant a casa, una escola, germans, cosins, nens, el pare, la mare, l'eterna primavera... I una altra família, molt lluny, a Catalunya, de la qual en teníem notícia puntualment cada setmana. Algun cop, les cartes venien il·lustrades amb fotografies on es podia veure una ciutat endreçada i uns nens ben abrigats, normalment envoltats de coloms. Ens havien parlat tant d'aquell país tan nostre i tan llunyà, que no podia evitar sentir una espurna d'enveja pels nens aquells de les fotografies que havien aconseguit –jo no sabia pas com– viure en el seu país que també era el meu.

Vam créixer amb el convenciment que allà hi érem de passada i que el nostre futur era Catalunya. Quan finalment va arribar l'hora del viatge tan esperat, el meu mutisme al seu entorn va ser absolut. Ningú no sap, ni jo mateixa, per què no vaig ser capaç de fer cap comentari mentre es feien els complicats i llargs preparatius del retorn.

Ara penso que potser callava perquè volia concentrar tots els esforços a fer meus aquells fragments de vida que s'anaven escolant. Els meus sentiments eren contradictoris, sentia una profunda alegria en veure a prop aquell destí tan esperat, però també començava a enyorar un episodi de la meva existència on només hi havia hagut felicitat i que la meva percepció infantil intuïa que es tancava per sempre.

DISCURS DE CLOENDA

DR. JAUME PORTA CASANELLAS

Amics i amigues de l'Exili Català, membres del Claustre de Doctors, Excel·lentíssim senyor president del Consell Social, digníssimes autoritats, Excel·lentíssim senyor ambaixador de Mèxic a Espanya, senyores i senyors.

Vull destacar i agrair la presència entre nosaltres de persones de l'Exili Català residents a Mèxic, l'Argentina, França, Suïssa i que han retornat a Catalunya i donar a conèixer que moltes altres ens acompanyen des de la distància i ens han volgut fer arribar els escrits d'adhesió des de Cuba, Califòrnia i altres indrets, que s'han llegit en iniciar aquest acte.

A aquest doctorat honoris causa a l'exili català, iniciativa de la Universitat de Lleida, s'hi ha adherit la Universitat de Barcelona, la Universitat de Girona, la Universitat Rovira i Virgili, la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat Politècnica de Catalunya, la Universitat Oberta de Catalunya, la Universitat Pompeu Fabra, la Universitat de Vic, el que valorem, agraiem i donem a conèixer.

Les estades de treball que he tingut ocasió de realitzar a Mèxic al llarg dels darrers deu anys, com a professor universitari i com a rector de la UdL, m'han permès anar coneixent a poc a poc aquell magnífic país. He pogut entrar en contacte amb persones de l'exili català. He anat fent coneixences i bons amics. Aquell país va rebre amb els braços oberts una molt bona part de l'exili català. Per aquest motiu, em permetran que em refereixi a vivències meves a Mèxic, si bé les meves paraules van adreçades a tot l'Exili Català i a tots vostès.

Aquest contacte personal, quan hi ha hagut més confiança, m'ha permès copsar un cert sentiment de desencís, d'haver estat menystinguts per la transició. En la meua opinió, aquesta es va portar a terme d'una forma admirable en molts aspectes, com ho mostra l'esperit de concòrdia aconseguit, cercant una participació àmplia durant tot el procés de redacció de la Constitució de 1978. Catalans rellevants, de tots els colors polítics, hi

van intervenir activament. Catalunya va votar majoritàriament la Constitució actual, que és la que més anys de pau i llibertat ens ha portat. Però això no obstant, s'ha de reconèixer que el procés es va fer des de l'oblit a la història.

Durant la meua estada a Mèxic l'any 2001 vaig arribar al convenciment que era necessari que, com a universitaris, explicitéssim d'alguna manera el nostre reconeixement a totes les persones de l'exili català. Ara, després de gairebé setanta anys de l'inici de la Guerra Civil i de vint-i-cinc anys de Constitució, era possible fer-ho. Estem ja a suficientment lluny en el temps per poder contemplar amb distanciament el discurs triomfalista dels vencedors i el garbuix de retrets i de rancúnies entre els vençuts. Era necessari fer-ho ara, malgrat que per a alguns potser és ja massa tard.

En retornar a Lleida vaig contrastar la idea sorgida a Mèxic amb diversos membres de la Universitat i la proposta d'atorgar un doctorat honoris causa a l'Exili Català va ser molt ben rebuda. L'acceptació va ser plena a la nostra i a la resta d'Universitats catalanes, que han aprovat acords d'adhesió unànime. Al llarg d'aquest darrer any he pogut conèixer altres iniciatives adreçades a homenatjar l'exili. En concret, les del Parlament de Catalunya o de la Fundación Pablo Iglesias, a Madrid. Feliç coincidència de la qual ens en congratulem. La UdL ha volgut integrar aquest doctorat honoris causa en el marc de la Setmana d'Homenatge a l'Exili Català, organitzada per la Generalitat de Catalunya.

Un acte tan emotiu com el d'avui admetia molts plantejaments. Segurament els actes organitzats per la Generalitat de Catalunya tindran enfocaments diversos, segons quin sigui el seu escenari. La Universitat de Lleida, primera universitat creada a Catalunya l'any 1300, ha volgut oferir un acte d'homenatge del màxim nivell acadèmic, com és un doctorat honoris causa, si bé sense treure contingut polític a l'homenatge. En tal sentit hem confiat la laudatio a la doctora Conxita Mir, catedràtica d'Història Contemporània de la nostra Universitat. Hem pensat en ella per les seves investigacions i els seus coneixements de la Guerra Civil i de la postguerra.

Jorge Luis Borges afirma que "els hindús creuen que la meta de la vida no és la felicitat, sinó el coneixement; que només mitjançant el coneixement es pot assolir la felicitat". És per això que hem volgut omplir aquest acte de coneixement i de vivències. En tal

sentit, aquest estiu he volgut anar a la Vajol a conèixer el Temple de la Pau al coll de la Manrella. Un monument homenatge al President Lluís Companys que està situat en un dels indrets transpirinencs per on el 1939 emprengueren l'angoixós camí vers l'exili molts catalans, després d'una guerra llarga i terrible. "Una pàgina trista i tràgica alhora de la nostra turmentada i contemporània història", com m'ha escrit un de vostès. Podem recordar que el lloc on es troba el monument al President Companys va ser suggerit per dos exiliats tan il·lustres com Pau Casals i Pau Picasso, que moriren a l'exili sense poder tornar.

He de reconèixer que aquest doctorat honoris causa a l'Exili Català és una mica atípic, ja que no va adreçat a cap persona en concret, sinó a tots els catalans i catalanes que van haver de patir l'exili. Un doctorat honoris causa, com acte integrador, que no uniformitzador. Un acte de convivència en la pau i la llibertat, allunyat de tota melangia i de qualsevol rancúnia. No hi ha dubte que cadascun de vostès tindrà presents moltes vivències, recordarà molts fets. Alguns els he pogut conèixer en els escrits que m'han adreçat. No hem ni podem d'oblidar la història, ni els sacrificis, ni les fites personals o col·lectives, portades a terme amb tenacitat per al progrés de Catalunya. Pierre Vilar, en el llibre *La guerra d'Espanya*, afirma que "si el mite històric té els seus perills, també l'oblit té els seus".

Tenint en compte totes aquestes vivències i records, vull rememorar les paraules que pronuncià Francesc Macià el 6 de desembre de 1932, en ser elegit president adreçant-se als parlamentaris catalans, paraules que jo manllevo ara i els adreço a tots vostès. En aquell dia solemne, *l'Avideia*: "podem afirmar que la presència de vostès en aquest acte és la manifestació més contundent de la perennitat de Catalunya" i és el que jo els dic a tots vostès, avui, en nom dels universitaris i universitàries catalans.

La situació de 1939 va obligar moltes persones a deixar una terra que no sabien si tornarien a trepitjar. Recordant la cançó de Raimon, podem dir que tots van partir "la cara al vent, el cor al vent". Partien a un exili incert, la "vida va esdevenir aquell gran plor". Un exili que havia de durar tants anys. Un exili que també va significar un desastre cultural per a Catalunya, que va perdre, entre altres moltes coses, la seva universitat, la Universitat Autònoma de Barcelona, creada el 1933 i tot el que representava. Malgrat

això, Catalunya ha tornat a renèixer una vegada més, gràcies al sentiment tan ben arrelat de país que hem tingut sempre els catalans. Un sentiment que els ha portat a vostès a mantenir el caliu de la cultura catalana, a preservar les essències de la Pàtria, a procurar difondre-les com a signe d'una identitat catalana indestructible.

Els catalans en exili patim sempre un doble exili, d'una banda, l'allunyament de Catalunya; de l'altra, de la llengua, el nostre signe d'identitat. Però malgrat l'exili, el poble català continua vivint amb les seves tradicions democràtiques i federalistes heretades de la Corona d'Aragó. Fent una lectura en positiu de la catarsi, del sofriment ocasionat per aquella grossa desgràcia que va ser l'exili, estic segur de poder afirmar que els seus avis, els seus pares, vostès mateixos, tots plegats, han estat i són portaveus de la cultura catalana allà on són o van haver d'estar en exili. Vostès, permanentment, han estat donant testimoni de Catalunya i han contribuït a l'enriquiment i a la fusió de cultures. No diré noms per evitar omissions que serien imperdonables, però vostès tenen al cap molt millor que no pas jo, les figures senyeres d'aquesta representació de catalans al món. Aquelles persones, de les quals vostès són una molt bona representació, han deixat petjada a les universitats, a la cultura, a la política, a la vida diària dels països que els van concedir refugi. He pogut comprovar personalment a Mèxic que les influències culturals han estat recíproques i han donat molts bons fruits.

A la Introducció que Josep Bru fa al llibre *De aquí y de allà: Cuentos mexicanos de autores catalanes en el exilio*, publicat l'any 1994, ens dóna unes pinzellades dels efectes de la diàspora catalana. La presència dels catalans a Amèrica i, en concret, la dels exiliats, ha induït una interacció molt positiva entre Catalunya i cada país on van arribar catalans i catalanes. El tarannà vital, enaltidor i constructiu de tots vostès els ha fet mereixedors sempre i arreu de respecte i admiració. Malgrat que la seva tasca hagi estat en molts casos silenciosa, sempre han estat missatgers de Catalunya. Baltasar Gracian a *El Criticón* deia de nosaltres al segle XVII: "Los catalanes saben ser amigos de sus amigos; también son malos para enemigos: bien se ve, piénsanlo mucho antes de comenzar una amistad, pero una vez conformada, basta las arras...". Així som els catalans, des de sempre i arreu.

L'obertura de Mèxic per rebre catalans exiliats va ser àmplia, significativa, generosa, fraternal; també la de molts altres països, em consta. En el cas de Mèxic, vull recordar

preocupació del president Lázaro Cárdenas per a la guerra d'Espanya, i per haver fet possible l'arribada dels exiliats. Fou a Mèxic on José Maldonado, president de la República espanyola a l'exili i Fernando Valera, cap del darrer govern de la República espanyola a l'exili van signar un comunicat per anunciar l'acceptació dels resultats de les eleccions del 15 de juny de 1977 i, per tant, "el final de la representació de la legitimitat republicana, donant per finalitzada la missió històrica que s'havien imposat i que van dur a terme fins a la data esmentada, havent complert el seu deure", en paraules seves.

L'any 1991, en reconeixement a l'actuació de Mèxic amb relació a l'exili català, la Generalitat de Catalunya va retre homenatge a Mèxic amb una exposició pictòrica a Barcelona.

Durant les meves estades a Mèxic he tingut ocasió d'aprendre que Mèxic es pronuncia "Méjico" en espanyol, malgrat l'anacronisme de la "x" en la grafia. He pogut comprovar que els mexicans tenen una consciència social de comunitat lingüística, que tenen molt clar que parlen espanyol i no pas mexicà o castellà. He après que la unitat de la llengua espanyola és possible per la consciència social existent, malgrat que uns diguin jalar i jalón i uns altres tire i tirón, uns mesero i altres camarero, uns cenaduria i altres restaurante en el que sólo sirven cenas, uns tesista i altres tesinando, uns rectoria i altres rectorado, uns tuna i altres higo chumbo. La lingüística està lluny de les meves activitats, però la vivència directa m'ha permès veure que, malgrat diferències lingüístiques notables, ningú qüestiona en aquest cas la unitat de la llengua. Guillem Calaforra, en un article publicat l'any 1994 a la Revista *Zeitschrift für Katalanistik* (Revista d'Estudis Catalans) que s'edita a Frankfurt, planteja el debat sobre la dialèctica unitat/diversitat en la llengua catalana. No entraré en aquest tema difícil, en què s'entrecruen posicions d'origen extracientífic, en què potser es negligeix fer una distinció clara entre *unitat sociolingüística* i *uniformitat lingüística* i en què no deixa d'entreveure's una manca de la suficient consciència social de comunitat lingüística per part d'alguns sectors. Constató que en un plantejament hi ha amplitud de mires, mentre que en altres es tracta el tema d'una forma gasiva a més de barroera. Com deia la cançó de la Trinca, "tu ja m'entens, tu ja m'entens". I que consti que quan viatjo en Talgo per la costa mediterrània trobo exquisit i m'agrada molt que tinguin l'amabilitat d'anunciar-me les estacions respectant les modalitats lingüístiques del lloc on ens trobem.

L'antic rector de la Universitat Autònoma de Barcelona, el doctor Pere Bosch-Gimpera, ens explica com el Colegio de México aixoplugava els professors espanyols exiliats, mentre no trobaven un lloc a les universitats. De les seves memòries voldria també destacar aquelles paraules adreçades als joves de Catalunya: "vosaltres haureu de fer la Catalunya futura i no heu deixat de sentir els ideals que foren els nostres, els de les generacions que us precediren. Ara sou vosaltres els que heu de mantenir viva la flama" i afegeix: "entre els ideals de la meua generació, hi havia el que Catalunya tingués la seva Universitat, que esdevingués el fogar de la cultura catalana, una cultura lligada amb una tradició gloriosa i al nivell de les universitats modernes de cara a l'esdevenidor". Com a universitaris no volem oblidar aquestes paraules, ni deixar de promoure l'autonomia de la universitat, la seva renovació permanent i la seva catalanitat. "Cada poble no pot tenir la seva plena maduresa sense una Universitat identificada amb ell i al nivell del progrés modern" afirma Pere Bosch-Gimpera com a paraules finals a les seves memòries.

A Catalunya, fins a enguany, no ha tornat a haver-hi una iniciativa legislativa de la importància del Decret d'Autonomia de la Universitat de Barcelona, promulgat l'any 1933, com a conseqüència del que establia l'article 7è de l'Estatut de Catalunya. Els treballs que van servir de base per a la redacció dels Estatuts de la Universitat Autònoma de Barcelona l'any 1933 van ser els realitzats en els congressos universitaris catalans de 1903 i 1918, del primer dels quals l'any vinent es commemorarà el centenari.

Ara, ja en ple segle XXI, setanta anys després d'aquell 1933, seria possible tenir una Llei catalana d'universitats, si no és que, en un escenari de final de legislatura com l'actual, els diferents partits prefereixin fer prevaler i remarcar la nitidesa dels límits entre ells i ser vistos com a portadors de projectes distints per a la universitat, més que no pas mostrar voluntat d'arribar a un compromís històric sobre la universitat catalana i evitar així esgarriar el projecte de Llei ara en tràmit parlamentari. Com diu La Bruyère a *Les Caractères*: "quan es vol canviar i innovar en una República són menys les coses que el moment el que cal considerar".

El projecte de Llei ha estat impulsat pel conseller Andreu Mas-Colell i es pot afirmar que ha estat elaborat amb una voluntat franca de consens. El que finalment acabarà prevalent en el tràmit parlamentari no sé. El moment històric toma a ser important per

a Catalunya. Segurament vostès que poden veure les coses des de la distància valoraran de forma més il·lusionada aquesta gosadia legislativa. Modesta, perquè l'escletxa que deixa el marc legislatiu espanyol és estreta, com ho són les finestres d'una sola esqueixada del romànic català.

En la línia del que he comentat abans sobre la llengua, voldria destacar l'esforç perquè el català sigui present en universitats de fora. En el moment actual hi ha més de cent universitats en les quals s'ensenya cultura i llengua catalana. La Universitat de Lleida, fa uns anys va promoure la creació d'un lectorat de català a la Universitat Nacional Autònoma de Mèxic (UNAM), que va ser ocupat inicialment per una professora de la nostra Universitat i que ha tingut continuïtat gràcies a haver estat incorporat al programa de lectorats de la Generalitat de Catalunya a la Unió Europea i en altres països d'arreu del món. El Govern d'Andorra ho fa, entre altres països, a la República Txeca a Praga. Les universitats catalanes estem implicades en un procés d'internacionalització molt important. Els contactes de les universitats catalanes amb l'exterior són constants i molt intensos. En el cas de la Universitat de Lleida podem afirmar que les persones de l'exili català han contribuït a l'èxit d'algunes d'aquestes accions. Han permès accions importants en la línia de donar a conèixer Catalunya i d'obrir horitzons i l'esperit als estudiants. Només recordaré l'intercanvi d'estudiants de "Prepa" de la UNAM, que l'any passat van tenir l'oportunitat de fer un intercanvi amb estudiants de batxillerat de les nostres terres. Enguany la UdL ha posat en marxa el Programa JADE, per fer possible la mobilitat d'estudiants de pregrau de diverses universitats mexicanes i de la UdL. He pogut constatar que Catalunya és una espècie de Meca per a moltes persones, un lloc on es vol anar a estudiar, un lloc per visitar, un lloc on retornar, un lloc on viure.

Voldria fer meves les paraules d'Andreu Avelí Artís, Sempronio, quan en el seu llibre *Clar i català* afirma que per a ell "la política és inseparable de la moral". Voldríem que sempre hagués estat així, que sempre fos així i que no hi hagués més exilis.

Per acabar, només afegiré que, amb un acte simbòlic i tan emotiu com aquest doctorat honoris causa a l'Exili Català, a més de retre homenatge al sacrifici en pro de Catalunya de tots vostès i de totes aquelles persones que no poden acompanyar-nos, les universitats catalanes manifestem la nostra voluntat ferma de mantenir els llaços d'amistat, el flux

d'idees, solidaritats i coincidències amb les persones de l'exili, des d'una Catalunya que no oblida la seva gent, una Catalunya integradora i de progrés.

Al Temple de la Pau al Coll de la Mamella hi podem llegir les paraules de Carles Rahola: "No és pas trist morir / La mort no ens ha de causar espant. El tristíssim —el que ens ha de fer por— és no haver viscut en plenitud. Porta una mort tranquil·la / És com si es complís un deure".

Amics, acabo aquesta intervenció dient: Catalunya és i serà! Visca Catalunya!

Moltes gràcies.

Universitat de Lleida